

ESTAT I VIDA POLÍTICA LOCAL: SARRIÀ I MASQUEFA A MITJAN SEGLE XIX

F. AYALA / E. TOSCAS

D'entrada, hem d'advertir que no pretenem en aquest article oferir un estat de la qüestió sobre el tema a Catalunya en el període considerat. Això és així, no perquè els treballs existents al respecte siguin molt nombrosos o variats sinó precisament per la raó contrària: l'anàlisi sistemàtica de les relacions de força entre Estat i poders locals (negades, de fet, per gran part de la historiografia general, tant a nivell d'Espanya com del Principat) tot just està encetada.¹ Ens referirem, doncs, en l'espai assignat, en primer lloc, als resultats de les nostres recerques, i, en segon, als problemes metodològics i documentals amb què ens hem trobat, no sense indicar, de passada, algunes línies d'investigació de cara al futur.

RESULTATS DE LES RECERQUES²

Ens limitarem a ressenyar els més rellevants. Al si dels grups dominants, tant a Sarrià com

a Masquefa, es detecta una forta interdependència entre estratègies econòmiques, matriomials i polítiques, però d'aquí no se segueix una visió uniforme d'aquells grups: malgrat l'existència d'una considerable endogàmia social, hi ha famílies importants que mai no s'alien entre elles (a Masquefa la família del més gran propietari no estableix lligams de parentiu amb cap altra de la localitat, i a Sarrià passa el mateix amb diverses famílies d'hisendats), tampoc no manifesten un idèntic interès per estar presents a l'Ajuntament (en termes d'exclusió, a Sarrià les famílies abans esmentades no hi són mai, i a Masquefa el més important propietari mai no és alcalde, encara que ocupi càrrecs a l'Ajuntament durant sis anys, entre 1846 i 1875), ni incrementen o conserven de la mateixa manera llur patrimoni (algunes àdhuc poden perdre'l, com s'esdevé a Sarrià).

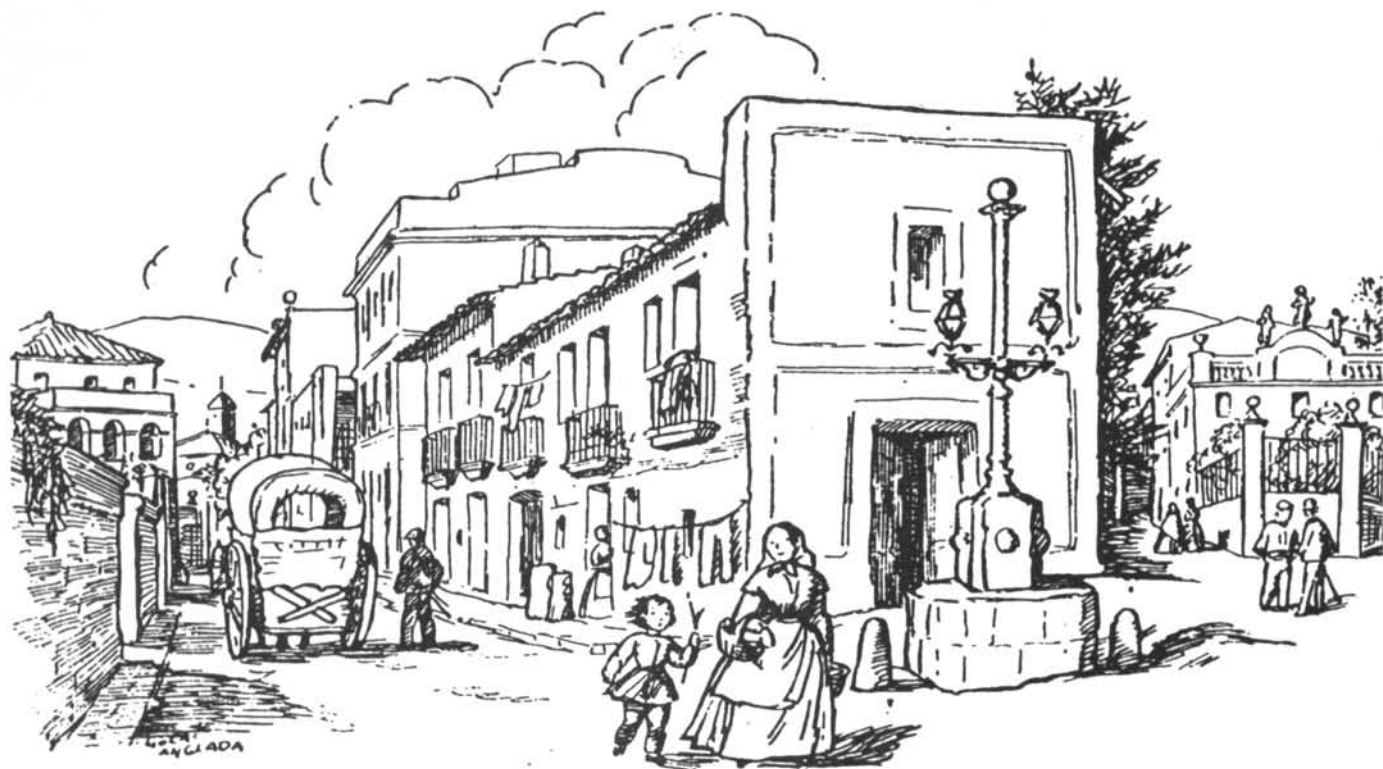
Els Ajuntaments no estan exclusivament ni principalment controlats per «oligarquies», puix que són els grups socials «intermedis», a cada localitat de diferent composició, aquells als quals pertanyen la majoria dels consellers i empleats municipals, que, en conjunt, formen un tot connectat i arrelat a la vida de la localitat.

L'alternança en el poder, suposada a nivell d'Estat, entre grups polítics «moderats» i «progressistes», no es reproduïa ni a Masquefa ni a Sarrià; de fet, la lògica d'accés a l'Ajuntament depenia menys de les modalitats del sufragi (indirecte, censatari) que de les peculiars xar-

xes de poder (famílies, «homes de palla» dels poders locals) existents a cada comunitat.³ L'Estat fa recaure damunt els ajuntaments incumbències administratives primordials: han de recaptar la quasi totalitat de l'import de les contribucions estatals, en augment, i, alhora, han de sufragar exclusivament qualsevol despesa pública (ensenyament, obres, etc.) sense rebre, en canvi, cap tipus de subvenció per part de l'Estat. Això genera un dèficit crònic en les hisendes municipals, la incapacitat de satisfer totes les exigències fiscals estatals i, si cal, el frau en els pressupostos.

En 1847-1856, almenys, els Ajuntaments de Sarrià i Masquefa, en funció dels contextos socio-econòmics particulars en els quals emergeixen, fan front a les despeses i als dèficits de les seves respectives hisendes gravant amb recàrrecs impostos diferents: a Sarrià (municipi rural «residencial» sotmès a una creixent influència i penetració del capital urbà de Barcelona) els relacionats amb el «consum», i a Masquefa (municipi rural enclavat en una comarca molt més agrícola) la contribució «territorial». Però això té lloc, sense solució de continuïtat, tant a la «dècada moderada» com al «bienni progressista»; és a dir, que aquest bienni no significà un canvi de sistema impositiu. És més, aquells recàrrecs (principal forma de finançament dels ajuntaments) augmentaren precisament sota el «progressisme».

En el mateix període, en la mesura que els grups socials dominants (a Sarrià, d'una ban-

Escena quotidiana de la vida sarrianesca de mitjan segle XIX, segons un dibuix de Lola Anglada.

da, burgesos barcelonins, i, d'una altra, veïns hisendats, institucions eclesiàstiques femenines, grans propietaris de cases, constructors; a Masquefa, grans propietaris o/i conreadors de terres, alguns d'ells forasters) intervenen, directament o/i indirecta, als ajuntaments, a les «junttes pericials» i a les reunions d'aquells amb els «majors contribuents», aconsegueixen que es gravin proporcionalment més els grups socials subalterns, contribuint, així, a assegurar llur preeminència socio-econòmica.

Ni a Sarrià ni a Masquefa (el primer distant de Barcelona uns cinc quilòmetres i el segon uns quaranta) no s'ha constatat que el manteniment de l'ordre social sigui garantit per totpotderoses instàncies estatals: a Masquefa (on mai no s'organitzà la Milícia Nacional), les actes municipals en cap moment no fan referència a la presència de la Guàrdia Civil al poble; a Sarrià (on sempre s'organitzà Milícia Nacional sota governs «progressistes») sembla que no n'hi ha prou ni amb els guardes municipals ni, sobretot, amb una quasi permanent presència de tropes (batallons sencers), puix que grans propietaris de terres, almenys des de la dècada de 1850-1860, disposen de guardes i serenos privats. A més, a Sarrià la Guàrdia Civil, fora de comptades ocasions, gairebé només visita el poble amb motiu de les festes majors. Davant les convulsions socials de l'època, contrasta fortament la considerable inestabilitat política del poder central amb la relativa estabilitat de les estructures de poder polític local: entre 1834 i 1856 hem comptabilitzat, en termes aproximats, trenta-tres equips de govern a nivell de l'Estat, vint-i-vuit de municipals

a Barcelona i dinou a Sarrià. En el mateix període, els moments políticament més desestabilitzadors pel govern central (la Primera Guerra Carlina, la Revolució de 1843 i la Guerra dels Matiners, aquesta específicament catalana) no són tampoc els més desgavelladors per l'Ajuntament de Sarrià (que durant les Guerres Carlines no registra altres canvis de consistori que els legals i aprovats per les autoritats provincials, i, per contra, és sota el govern provincial de la liberal Junta de Vigilància, l'any 1841, que registra més substitucions). Quant a l'ajuntament de Masquefa, entre 1847 i 1868 l'estabilitat dels equips de govern municipal, fora de mínimes incidències al «bienni progressista», és pràcticament absoluta: els successius consistoris compleixen els corresponents mandats legals.

La major part dels caps polítics provincials del règim liberal a Catalunya, principals agents executors de la centralització, no eren catalans i, malgrat llur condició de militars d'elevada graduació i que pretenien un fort control de les instàncies de poder local, difícilment podien reeixir, ja que, entre d'altres coses, no solien durar gaire en el càrrec: el febrer de 1848 un diari de Barcelona afirmava que «42 Gefes polítics ha tenido Barcelona en trece años, resultando que por término medio han desempeñado cada uno de ellos cuatro meses escasos su destino.»⁸

Aquests resultats posen de manifest, per un cantó, que la vida política local a mitjan vuitcents era molt diferent de la denominada «vida política nacional»; per un altre, que l'Estat liberal espanyol no estava en condicions de dur a

terme la centralització que es proposava puix que era realment feble (especialment si el comparem amb l'anglès o el francès) i, finalment, que els poders locals i regionals jugaven a Catalunya un paper polític de primer ordre als anys centrals del s. XIX, que és quan té lloc el principal impuls desamortitzador i industrialitzador de la centúria.

PROBLEMES METODOLÒGICS I DOCUMENTALS

Assenyalarem, en primer lloc, les fonts que considerem bàsiques per a l'estudi de les relacions entre poders locals i Estat en el període considerat, i, en segon lloc, farem referència als problemes metodològics, d'ordre general i particular, amb què ens hem trobat en les nostres recerques.

► Les Fonts:

Podrien dividir-se en quatre blocs:

La documentació generada per les localitats: d'una banda, la continguda en els arxius municipals, i, d'una altra, la dipositada als arxius parroquials. En relació amb la primera, cal destacar els padrons de veïns, els «amillaments», les matrícules industrials, les llistes electorals, i, sobretot, les actes municipals i la correspondència oficial, especialment l'adreçada a la Diputació i al Govern Civil. En relació amb les segones, cal esmentar els registres de naixements, matrimonis i defuncions, als quals con-

vé afegir, segons els pobles, els testaments realitzats pel rector de la parròquia.

La documentació sobre la problemàtica municipal continguda en altres arxius: Arxiu de la Diputació, Arxiu del Govern Civil, Arxiu de l'Audiència, Arxiu de Protocols Notarials.

La premsa d'àmbit supralocal (el Butlletí Oficial de la Província o la Gaceta de Madrid, però també periòdics com el *Diario de Barcelona*, *El Constitucional*, *El Guardia Nacional*, etc.) i la premsa d'àmbit local.

Arxius privats (pertanyents a famílies particulars, entitats, etc.) prestant especial atenció a la correspondència dels «notables» locals amb els polítics madrilenys o amb les instàncies polítiques supralocals.

▶ Aspectes Metodològics:

Considerarem, primer, els de caire general, i, després, els de caire particular.

Pel que fa als primers, en la mesura que en aquesta mena d'estudis no hi ha cap tipus de font que, per ella mateixa, resulti satisfactòria, hem de subratllar la necessitat de creuar la informació provinent de fonts diverses (de dins i de fora de la col·lectivitat). En segon lloc, creiem que en el nostre país l'elecció d'una comunitat com a unitat d'anàlisi està sovint més determinada per l'accessibilitat o/i la disponibilitat de la informació que no pas per una selecció guiada per criteris científicament fonamentats. Hem d'assenyalar —autocríticament— que nosaltres també hem caigut, en una o altra mesura, en aquest parany. Però pensem que l'elecció hauria de respondre a una problemàtica i hauria d'estar precedida d'un mostrari de municipis amb característiques significatives que també caldria discernir anticipadament. Finalment, volem subratllar la necessitat d'estudis comparatius i la pràctica de l'anàlisi contrafactual: contrastació de municipis amb comportaments demogràfics, socials, polítics, etc. contraposats. Creiem que és així com podrem avançar en la definició del «cas català» pel que fa a l'estudi dels poders locals i de la relació que aquests mantenen amb l'Estat. Pel que fa als segons, hem d'efectuar les següents observacions:

La documentació oficial de l'època poques vegades fa constar els dos cognoms de les persones: si es tracta d'un home, el més usual és que figuri el nom i un sol cognom; si es tracta d'una dona (casada), normalment com a primer cognom adopta el del marit, restant ocult el propi. Això dificulta extraordinàriament la reconstrucció de les relacions de parentiu, que és un requisit indispensable en tot estudi sobre el poder local. En qualsevol cas, hom ha de disposar de testaments i capítols matrimonials per a cobrir, si més no, les famílies dels grups dominants.

Els inventaris *post-mortem* (de costosa recerca en els Arxius Notarials) constitueixen una documentació insubstituïble per a l'estudi dels patrimonis i el mode de vida de les famílies més poderoses de la localitat. No obstant, s'ha de contrastar la informació continguda en els inventaris amb la que proporcionen les fonts fiscals («amillaments» etc.) per a delimitar millor la base patrimonial del poder local d'aquelles famílies.

Les actes municipals (que ho són més d'acords que de deliberacions), malgrat contenir molts assumptes de pur tràmit, constitueixen una font bàsica d'obligada consulta (són imprescindibles per a estudiar aspectes tant rellevants com la hisenda, la política fiscal, les «quintes», etc. i representen per si soles una veritable i única «base de dades» per a molts temes ja que cap altra font no recull simultàniament tantes facetes de la política municipal); però, encara que siguin cronològicament completes, no donen compte, ni a Sarrià ni a Masquefa, d'importants conflictes esdevinguts al si de la comunitat.

D'alguns dels més importants conflictes polítics locals n'hem tingut notícia, tant a Masquefa com a Sarrià, no escorcollant arxius locals sinó consultant fonts supralocals (concretament, l'Arxiu de la Diputació de Barcelona i diversos periòdics).

La reconstrucció detallada dels equips de govern municipal a través, principalment, de les actes municipals és imprescindible. Però, alhora, cal prestar especial atenció, tant a la lectura de les actes municipals com a la de la correspondència de l'ajuntament amb l'«exterior», als individus citats amb més freqüència (detentins o no càrrecs), perquè això pot donar més idea del seu pes polític al si de la comunitat que no pas el fet de ser membres de l'Ajuntament. I són sempre dignes d'interès —i seguiment— aquells individus que més sovint «representen» la comunitat (sobretot quan hi ha litigis) davant altres comunitats o/i les instàncies superiors de govern.

Els estudis ja efectuats, o en curs, sobre les instàncies governatives superiors (les diferents juntes provincials, la Diputació, el Consell Provincial, el Govern Civil, la Capitania General, etc.) interessaran en una anàlisi sobre la vida política local puix que incideixen sobre ella. L'idea seria poder reconstruir les relacions que mantenien aquests organismes amb les instàncies de poder local, anant més enllà de la informació fornida per la correspondència o les pròpies actes municipals. Les estades en els Arxius de la Diputació i el Govern Civil poden servir per a suplir parcialment les llacunes i mancances.

Estudis com els que nosaltres proposem aquí impliquen un coneixement profund de la legislació municipal i les seves implicacions. Cal

tenir bona informació al respecte, no només relacionada amb les lleis, disposicions i reglaments que afecten les competències i el mode de configuració dels ajuntaments («corpus» que s'hauria de contrastar amb la pràctica local) sinó també amb els debats polítics que la «qüestió municipal» genera a escala estatal, i especialment al Parlament i al Senat.

NOTES

1. Per a l'exposició del plantejament i de les hipòtesis que han guiat les nostres investigacions, vegeu el treball de J. Suau en aquest mateix dossier.

2. Es tracta de dos articles i una tesina: F. Ayala i E. Toscas, «Entorn dels poders i les hisendes locals de dos municipis de Catalunya a mitjan segle xx (1847-1856). Una anàlisi comparativa», *Fiscalitat estatal i hisenda local (ss. xv-xx)*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1988, pp. 481-527; E. Toscas, «Sobre la qüestió política local a mitjan segle xx. Aproximació a l'estudi de les relacions entre els poders locals i l'ajuntament al municipi de Sarrià en 1840-1856», *Estudis d'Història Agrària*, 1992 (en premsa); F. Ayala, *Aproximació a l'estudi del poder local de Masquefa (1847-1874)*, Tesi de Llicenciatura, inèdita, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1992. Hem d'assenyalar que les nostres investigacions s'han efectuat sota la direcció de Jaume Suau, professor del departament d'història contemporània de la Universitat de Barcelona.

3. En aquest respecte, hem d'assenyalar que, malgrat les considerables diferències existents entre Sarrià i Masquefa, a ambdues localitats les famílies fan servir, com a estratègia prioritària de continuïtat política, la col·locació de cunyats a l'ajuntament. Aquesta és, sens dubte, la relació de parentiu que, en cada cas, uneix més membres dels consells municipals, almenys entre 1847 i 1856. Les raons d'això no poden ser específiques de Sarrià o Masquefa puix que el fenomen és el mateix; segons tots els indicis, forma part dels molt variats mecanismes que feien servir les comunitats per a preservar l'autonomia de llur vida política local. Cal tenir en compte, per exemple, que sota els governs «progressistes» la legislació municipal era molt més restrictiva que sota els «moderats» en el referent a permetre relacions de parentiu dins i entre els diferents consistoris, i —sense descartar altres funcions— els cunyats sortejaven efectivament els obstacles legals a la continuïtat d'unes mateixes famílies, que és allò que es detecta, tant a Sarrià com a Masquefa, entre la «dècada moderada» i el «bienni progressista».

4. Citat a E. Toscas, «Sobre la qüestió política local...», *op. cit.*, 1992.